

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Папченка Володимира Григоровича

на тему: *«Неопротекціонізм в міжнародній економічній політиці»*,

подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні
відносини

Актуальність теми

Формальне домінування парадигми вільної торгівлі повсякчас стикається з проявами прихованого протекціонізму в системі міжнародних економічних відносин. Знаходячись у сучасному економіко-політичному просторі та маючи численні міжнародні зобов'язання, країни активно використовують політику прихованого протекціонізму. Міжнародна практика свідчить, що при періодичному погіршенні загальногосподарської кон'юнктури у країнах з ринковою економікою в їх торговій, фінансовій, інвестиційній та інших політиках не можна виключати прийняття в інтересах національної економіки або окремих вітчизняних компаній протекціоністських заходів, причому у великому обсязі, у різноманітних формах, з дискримінаційною спрямованістю і навіть усупереч укладеним на найвищому рівні міжнародним багатостороннім угодам. Іншими словами, у період погіршення кон'юнктури можна чекати масового порушення раніше погоджених правил міжнародної взаємодії, які передбачають обмеження застосування протекціоністських заходів, що завдають збитку багатьом її учасникам.

Вільна торгівля у зовнішньоторговельній політиці є наслідком ефективності внутрішньої економічної політики держави, а не її причиною, результатом успішності застосування протекціоністських заходів у зовнішньоторговельній політиці, а не принциповою альтернативою протекціонізму. Лібералізм у зовнішній торгівлі виступає як свого роду інобуття

протекціонізму у відповідній соціально-економічній ситуації. Протекціонізм є напрямом міжнародної економічної політики, здійснюваної на основі акцентованого державного втручання в господарські процеси і націленої, як правило, на захист національного виробництва на внутрішньому ринку шляхом використання митних тарифів і нетарифних методів регулювання, а також забезпечення збуту національних товарів на ринках інших країн, створення кращих умов для вітчизняних виробників у конкурентній боротьбі зі світовими експортерами. Конкретні протекціоністські форми реалізуються на національному рівні шляхом підписання двох- і багатобічних угод, охоплюють режим регулювання імпортової і експортної діяльності, контроль за передачею передової технології, правила митного контролю, а також податкове, кредитне і валютне регулювання, інвестиційний режим тощо.

Для кожної національної економіки існує рівень так званого “розумного протекціонізму” – оптимальний рівень обмежень в торгівлі, який, з одного боку, не входить в суперечність з національними економічними інтересами, а з іншого – забезпечує нормальний, неускладнений доступ конкурентоспроможних іноземних товарів і послуг на ринок даної країни. Саме рівень розумного протекціонізму слід вважати вихідним пунктом у пошуках критерію оптимізації зовнішньоторговельної політики. Запропонована Панченком В.Г. концепція неопротекціонізму в міжнародній економічній політиці є впевненим кроком до осмислення процесів, що свідчать про одночасне сповідування країнами ідеології захисту при використанні потенціалу відкритих ринків.

Ми стаємо свідками своєрідної зміни ролей в міжнародних економічних відносинах: промислово розвинуті країни, відстоюючи на словах принципи лібералізації, на практиці не відступають від політики протекціонізму, жорстко захищаючи свого виробника і споживачів від зовнішньої конкуренції; натомість країни, що розвиваються намагаються все більше лібералізувати свої ринки, тим самим посилюючи залежність власної економіки від кон'юнктури світового господарства. Теоретична думка лобіює стереотип про негативи протекціонізму та необхідність його викорінення, захищаючи політику вільної торгівлі.

Натомість практика переконує в протилежному: політика захисту вітчизняного виробника є одним з важливих заходів як забезпечення економічного зростання слабких країн, так і підтримки високого рівня розвитку лідерів. У свою чергу, лібералізація і породжена нею економічна відкритість може бути шкідливою, такою, що лише створює умови для перекачування природних ресурсів зі слабо розвинених країн у потужніші, тим самим позбавляючи ці країни природних конкурентних переваг, а відтак надії на майбутній економічний прорив.

– Окреслене актуалізує вибір теми дисертаційного дослідження Панченка Володимира Григоровича, присвяченого розробці цілісної наукової концепції неопротекціонізму у міжнародній економічній політиці в умовах лібералізації світогосподарських зв'язків та вирішенню ряду вагомих наукових завдань, серед яких, зокрема: аналіз та узагальнення методологічних підходів дослідження протекціонізму; дослідження передумов і виявлення детермінант становлення неопротекціонізму, а також форм його прояву в міжнародній економічній політиці; розкриття сутнісної основи економічного інтересу як домінанти трансформації змістовного наповнення протекціонізму в умовах глобальної нестабільності; визначення особливостей реалізації протекціонізму на мега-, мета-, макро- та мезо- рівнях міжнародної економічної політики; дослідження неопротекціоністського інструментарію міжнародної економічної політики; виявлення мотиваційних імперативів та визначення характерних форм його реалізації в сучасній практиці господарювання країн; ідентифікація форм прояву неопротекціонізму в регуляторній політиці, та інші.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Наукові положення, методичні розробки, висновки і рекомендації, які представлені в дисертації, є теоретично обґрунтованими і базуються на методологічних засадах економічної теорії, розробках вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів з проблем реалізації міжнародної економічної політики та становлення нового етапу регуляторної конкуренції між країнами.

Основні теоретичні положення, висновки та пропозиції мають достатню наукову обґрунтованість, що підтверджується логікою наведених доказів, достатньою аргументованістю, мотивованим використанням теоретичної, практичної і законодавчої бази та науково-обґрунтованих методів економічних досліджень. Для вирішення поставлених наукових завдань у роботі було використано широкий спектр загальнонаукових методів: історико-логічний метод, діалектичний метод наукового пізнання, методи наукової абстракції, аналізу та синтезу, системного узагальнення, факторного аналізу, порівняльного аналізу, економіко-математичного аналізу, методи абстракції.

Достовірність та обґрунтованість отриманих наукових положень та результатів зумовлюється ефективним використанням автором фундаментальних положень економічної теорії, теорій міжнародної торгівлі, теорії міжнародної політики, теорій міжнародних відносин, праць провідних вітчизняних і зарубіжних учених, статистичних й фактологічних матеріалів державних органів влади, звітів, доповідей, аналітичних оглядів та експертних оцінок міжнародних організацій, офіційних матеріалів та публікацій Світового банку, Організації економічного співробітництва та розвитку, Всесвітнього економічного форуму, даних Державної служби статистики України, Національного банку України, інформаційних та аналітичних матеріалів національних та зарубіжних фінансових інститутів.

Структура дисертації збалансована і побудована в логічній послідовності до автентичного процесу дослідження здобувача, що забезпечує досягнення встановленої мети дисертаційного дослідження і вирішення поставлених задач. Даній дисертаційній роботі притаманна цілісність, підрозділи логічно поєднані між собою, чим забезпечується композиційна єдність та системність дослідження. Текстовий матеріал дисертації містить аналітичні таблиці, рисунки та схеми, що свідчить про вміння автора опрацювати й узагальнювати матеріал, а структурно-логічна схема самої роботи вказує на володіння автором прийомами наукового дослідження. Тому є всі підстави підтвердити належний рівень розробки й обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій у дисертації В.Г. Панченка.

Наукова новизна одержаних результатів

Дисертація характеризується цілісністю і послідовністю висвітлення матеріалу, складається з п'яти розділів, які знаходяться у логічному взаємозв'язку та у комплексі розкривають досліджувану проблему, повною мірою висвітлюють авторські рекомендації.

У дисертації сформульовані положення, сукупність яких є теоретичним обґрунтуванням та вирішенням важливої наукової проблеми розробки цілісної наукової концепції неопротекціонізму у міжнародній економічній політиці в умовах лібералізації світогосподарських зв'язків, а також формулювання інтегративного концептуального підходу застосування неопротекціонізму в політиці економічного розвитку України.

Перша група проблем, що піднімаються у дисертації, пов'язана із розкриттям концептуальних засад доктрини протекціонізму в генезі міжнародної економічної політики (сс. 49-67), науковим обґрунтуванням засадничих обмежень теорій міжнародної торговельної політики в процесі їх еволюційного поступу (сс. 68-82), теоретичним моделюванням протекціоністських інтенцій в міжнародному економічному співробітництві (сс. 83-109). Вищезазначене дало змогу автору встановити, що: протекціонізм як форма активного втручання держави у господарську діяльність виступав предметом дослідження продуктової онтології з її наголосом на проблемі розподілу багатства; в рамках підходу поведінкової онтології вивчався як політика, якої слід уникати (в разі, якщо інтереси держави суперечать індивідуальним очікуванням раціональних економічних агентів) або як політика суспільного вибору (в разі, якщо вона виступає наслідком встановленого компромісу між суспільством, лобістськими групами та урядом); як принцип реалізації зовнішньоторговельної політики держави і стримувальний фактор розвитку міжнародного економічного співробітництва опинився в фокусі дослідження інституційної онтології (сс. 49-50; сс. 110-111).

Заслуговує уваги обґрунтування автором протекціонізму як ідеї, ідеології, політики та практики (сс. 38-39; сс. 100-102). У роботі визнано, що нові теорії

торгівлі, що концентруються на описі нових видів переваг (переваги від економії на масштабі та ендogenousного технічного прогресу), які не брались до уваги в класичній теорії торгівлі, мають потенціал подальшого розвитку шляхом врахування впливу новітніх різновидів порівняльних переваг (зокрема, тих, що базуються на основі інвестицій, розвитку НДДКР і освіти, а також тих, що виникають внаслідок викривлення ринків на свою користь з боку країн, що вдаються до адаптації антиконкурентної політики) і нових факторів виробництва на трансформацію існуючого розподілу вигод від торгівлі для країн-учасниць міжнародної торгової системи (сс. 73-77). Це дозволило переосмислити беззастережність тези про безпрограшний характер міжнародної торгівлі, що лежить в основі принципу «laissez-faire» (невтручання) (с. 57; с. 112), а відтак пояснити повернення до протекціоністської практики в процесі адаптації до нового міжнародного поділу праці (сс. 103-109).

Автором було встановлено, що на вибір протекціоністської політики, згідно теоретичного дискурсу міжнародної економічної політики, впливають: діяльність державних і недержавних суб'єктів господарювання; ефекти від реалізації національних економічних політик; стан координаційної рівноваги між національним, регіональним, міждержавним і глобальним рівнями прийняття рішень; формування механізмів глобального управління міжнародними економічними процесами (сс. 103-110). Серед іншого, Панченко В.Г. виділив дві групи теорій протекціонізму (тих, що базуються на дослідженні структури протекціонізму в межах країн, і тих, що досліджують рівень протекціонізму між країнами в часі), що дозволило встановити залежність добробуту населення країни від застосування протекціоністських заходів, затребуваність яких визначається запитом на: добробут (що вимірюється не тільки економічними, а й соціальними та екологічними ефектами); соціальну солідарність; соціальне забезпечення; сповідування ідеологічних принципів політики економічного націоналізму; нівелювання ефектів інформаційної асиметрії; ефектами гістерезису в економіці; рівнем конкурентоспроможності експортоорієнтованих секторів; ступенем імпортозалежності економіки; дистрибутивними й алокаційними ефектами

економічної діяльності (сс. 83-109)

Друга група проблем присвячена визначенню економічного інтересу як доміанти трансформації змістовного наповнення протекціонізму (пп. 2.1), дослідженню глобальної економічної нестабільності як середовища становлення неопротекціонізму (пп. 2.2), що дозволило, спираючись на системно-структурний та гіпотетико-дедуктивний методи дослідження, ідентифікувати неопротекціонізм як інструмент подолання внутрішньої суперечності лібералізму (пп. 2.3). Це дозволило автору вперше обґрунтувати концепцію неопротекціонізму в міжнародній економічній політиці, під яким ним розуміється складноієрархічна сукупність принципів, правил та інструментів захисного, стимулюючого, дискримінаційного та рестрикційного характеру, що реалізується на мега-, мета-, макро- і мезорівнях міжнародної економічної політики (сс. 159-187). Панченком В.Г. було запропоновано багаторівневу типологізацію неопротекціонізму за конкретними ознаками, до яких віднесено: рівень міжнародної економічної політики, суб'єкти генерування, середовище прояву, інструменти міжнародної економічної політики непрямого впливу, що дало змогу виявити його сутнісні характеристики у всіх формах прояву міжнародних економічних відносин; встановити функції, що виконує неопротекціонізм залежно від його типів (ідеологічний, інституційний, фінансовий, борговий, фіскальний, інтеграційний, інфраструктурний, факторний, кон'юнктуро-формуючий/галузевий) та підтипів (економічний, соціальний, екологічний, міграційний, монетарний, валютний, інвестиційний, кредитний, цифровий, інформаційний, інноваційний, технологічний, сировинний, ресурсний, енергетичний); ідентифікувати мету його застосування на мега-, мета-, макро- і мезорівнях міжнародної економічної політики, що дозволило візуалізувати ступінь його функціонально-структурної складності та розмірності як явища та процесу, реалізація якого видозмінюється залежно від суб'єктів, які його застосовують, об'єктів, на які розповсюджується його дія, простору застосування, цілей здійснення (сс. 159-162). Автором було визначено змістовні характеристики й ідентифіковано форми прояву неопротекціонізму у: сфері міжнародної торгівлі (інституційний, кон'юнктуро-

формууючий/галузевий, факторний); виробничо-інвестиційній сфері діяльності (інтеграційний, кон'юнктуро-формууючий/галузевий, факторний, інфраструктурний); науково-технічній сфері (технологічний, інноваційний, інформаційний, цифровий); сфері міжнародних валютно-фінансових і кредитних відносин (монетарний, кредитний, валютний, фінансовий, інвестиційний, борговий). Це дозволило встановити невідповідність існуючих підходів до виявлення протекціоністських проявів сучасним практикам господарювання країн, що, з урахуванням глибинних між ними протиріч в економічних інтересах та у поєднанні із миттєвою трансмісією кризових явищ у глобальній економіці каналами торгівлі, фінансів та інформації, призводить до торгової війни між найбільшими учасниками світового ринку (сс. 159-187).

Не оминув увагою автор і виявлення ознак нового міжнародного поділу праці як наслідку деформації порівняльних й абсолютних переваг країн під впливом процесу глобалізації, що сприяло не лише переосмисленню ролі та потенціалу технологічної, інноваційної, інформаційної та цифрової політик у підвищенні конкурентоспроможності національних економік, а також ідентифікації неопротекціоністських потенцій останніх у: регулюванні міжнародних економічних відносин з метою подолання сировинних, ресурсних, енергетичних, інноваційних, інформаційних та цифрових асиметрій (факторний неопротекціонізм) (сс. 181-183); створенні нових товарних ринків (цифровий, інформаційний, інноваційний неопротекціонізм) (с. 160); створенні інфраструктурної бази для реалізації експансіоністської торговельної політики (інфраструктурний неопротекціонізм) (с. 160; сс. 183-184) тощо (сс. 159-187).

Третя група проблем присвячена розкриттю сутності неопротекціонізму в політиці економічного націоналізму та патріотизму (пп. 3.1), дослідженню ренесансу політики неомеркантилізму в умовах лібералізації світогосподарських зв'язків (пп. 3.2), а також аналізу країнових особливостей використання нетарифних бар'єрів як інструменту неопротекціонізму (пп. 3.3). Автором доведено, що глобальна економічна криза продемонструвала відмінні способи реалізації національних інтересів залежно від гостроти економічних і соціальних

проблем, нею породжених, а відтак спровокувала підвищений запит на дії національних урядів як реакцію на провали глобалізації та ринкові імперфекції. Проведений аналіз змістовного наповнення понять «політика економічного націоналізму» та «політика економічного патріотизму» за класифікаційними ознаками, що характеризують суб'єкти, об'єкти, цілі та інструменти їхньої реалізації з позицій відповідності засадам конкуренції та принципам сталого розвитку, ролі держави та ринку, дозволив констатувати високий потенціал їхньої солідаризації (сс. 220-225; сс. 568-570). Панченком В.Г. встановлено способи, в які може реалізовуватись політика неомеркантилізму в умовах лібералізації світогосподарських зв'язків (сс.235-239). Було аргументовано, що політика неомеркантилізму продукує антиконкурентні ринкові викривлення, які зачіпають не лише іноземних виробників, але й національних, беручи до уваги ступінь залучення останніх до глобальних ланцюгів створення доданої вартості, і призводить до ринкових дисбалансів внаслідок несправедливої конкуренції, а також наведено їхню класифікацію, що уможливить виявлення проявів неопротекціонізму в міжнародній економічній політиці й в такий спосіб фактично убезпечить учасників міжнародної економічної взаємодії від потенційних втрат у разі завчасної відповіді на спрямовану проти них несправедливу конкуренцію (сс. 233-235).

Четверта група проблем присвячена дослідженню інституційного та ідеологічного неопротекціонізму як феномену регуляторної політики ХХІ століття (пп.4.1), а також виявленню наративів неопротекціонізму в міжнародних валютно-кредитних і фінансових відносинах (пп. 4.2) й ідентифікації неопротекціонізму в науково-технічній сфері світового господарства (пп. 4.3). Інституційний неопротекціонізм визначено автором як інструмент міжнародної економічної політики на мега-, мета- і макрорівнях, що передбачає наднаціональне або державне втручання з метою створення таких інституційних умов, які уможливлюють боротьбу за збереження чи поширення політичного/економічного впливу та сприяють просуванню альтернативних форм співпраці та регулювання міжнародних економічних відносин задля стимулювання

економічного зростання або вирішення соціальних проблем. Автором було удосконалено концептуальні положення щодо визначення фінансового неопротекціонізму як інструменту реалізації економічних і безпекових інтересів держави, що передбачає контрциклічне управління потоками капіталів за допомогою адміністративних важелів впливу (до яких віднесено податки на ввезення і вивезення капіталу; встановлення мінімального строку перебування капіталу в країні; обмеження щодо кінцевого використання капіталу; вимоги щодо неоплачених резервів; застосування державних фінансових інтервенцій у випадку націоналізації фінансових установ; надання особливого доступу до кредитів, гарантій чи ліквідності з метою впливу на обсяги кредитів, які банки надають іноземним клієнтам, або на їх ціну (відсоткові платежі); обмеження купівлі офшорних активів), застосування яких дозволило встановити залежність та дієвість фінансового неопротекціонізму від рівня розвиненості фінансової інфраструктури та ступеня інтеграції країни до глобального фінансового простору (с. 309; сс. 310-325). Заслуговує на увагу виокремлення монетарного неопротекціонізму як інструменту нетрадиційної монетарної політики, що, в свою чергу, виступає формою антициклічної політики, покликаної попередити негативні наслідки кризових процесів у фінансовому секторі та здійснити стимулюючий вплив на відновлення потенціалу зростання реальної економіки (сс. 325-327). Обґрунтованим є також авторський підхід до ідентифікації в науково-технічній сфері світового господарства інформаційного, цифрового, інноваційного типів неопротекціонізму (пп. 4.3).

П'ята група проблем висвітлює засадничі принципи аналітичного моделювання галузей пріоритетного розвитку української економіки (пп. 5.1). Це дозволило автору запропонувати й оцінити *перспективні сценарії використання інструментів неопротекціонізму в політиці стимулювання виробничо-експортного потенціалу України* (пп. 5.2), а також визначити *цифровий та інноваційний неопротекціонізм як інструмент набуття Україною нових порівняльних переваг в умовах європейського вибору* (пп. 5.3). Це дозволило доповнити теоретико-методичні підходи оцінювання використання системи податкових й інших

преференцій (тимчасове звільнення від сплати податку на прибуток, земельного податку, податків на імпорт інноваційного обладнання, соціальних внесків, запровадження пільгових тарифів на послуги постачання водних й енергетичних ресурсів тощо) та дослідити їх як інструмент фіскального неопротекціонізму, в тому числі, для резидентів індустріальних парків з метою відновлення та забезпечення подальшого інноваційного розвитку виробничо-експортного потенціалу України, що дає змогу адаптувати міжнародний досвід використання механізму вільних економічних зон до вітчизняної практики задля створення сприятливого інвестиційного середовища для нових високотехнологічних виробництв у національній економіці на період формування ними конкурентних переваг. Автором було виокремлено чотири продуктивні кластери: інноваційний – галузі економіки, в яких спостерігається висока технологічність продукції, низька витратність на 1 грн. чистого прибутку (сучасній моделі інтеграції України до світових ринків притаманна низька частка продукції даних галузей економіки в експорті країни); допоміжний – галузі економіки, яким притаманні низька витратність, при низькій технологічності та низькій частці в експорті країни, традиційний – притаманна висока витратність галузей економіки даного кластеру при низькій технологічності та високій частці в експорті, стратегічний – галузі економіки, яким притаманна висока витратність при високій технологічності та середніх значеннях частки в експорті (сс.382-385). Дієвість неопротекціонізму в українських реаліях підтверджують результати економіко-математичного моделювання потенціалу і перспектив використання інструментів неопротекціонізму в політиці стимулювання виробничо-експортного потенціалу України на основі запропонованої авторської гіпотези про відкриття 100 індустріальних парків (ІП) за трьома альтернативними сценаріями (сс.386-413). Встановлено, що застосування по відношенню до резидентів ІП інституційного, фінансового, фіскального, інфраструктурного, технологічного неопротекціонізму забезпечить: зростання індексу промислової продукції; збільшення випереджальними темпами експорту порівняно з імпортом; позитивний чистий ефект податкових надходжень. Виявлено, що потенційний ефект зростання добробуту складе

2,5 млрд. дол. США, що не лише сприятиме підвищенню рівня життя, а й виступатиме каталізатором розвитку внутрішнього ринку України.

Ці та інші наукові здобутки автора мають наукове, теоретичне та практичне значення, є необхідним теоретико-методологічним базисом для розробки методологічних і прикладних підходів щодо ідентифікації форм прояву неопротекціонізму в міжнародній економічній політиці.

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих працях

На основі ознайомлення з публікаціями автора, є всі підстави стверджувати, що викладені в дисертації наукові результати, отримані автором особисто. Результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах і відображені у 71 науковій праці загальним обсягом 82,17 д.а., з яких особисто автору належить 79,75 д.а., у тому числі 1 одноосібна монографія, 2 колективні монографії, 18 статей у наукових фахових виданнях (із них 3 – у співавторстві), 19 статей у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз (із них 4 – у співавторстві), 31 публікація за матеріалами науково-практичних конференцій.

Опубліковані праці відображають основний зміст дисертації та положення, винесені дисертантом на захист.

Заслуговує уваги апробація теоретичних положень дисертації на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема: «Підвищення стійкості економіки в умовах геоекономічної нестабільності: національний та глобальний виміри» (м. Київ, 2015 р.), «Міжнародна економіка: стратегії глобальних акторів» (м. Київ, 2015 р.), «Проблеми і перспективи розвитку світової економіки і міжнародних економічних відносин» (м. Київ, 2015 р.), «Продуктивна спроможність націй: приклад України» (м. Київ, 2017 р.), «Соціально-економічний розвиток країни в контексті інтеграційних процесів: досвід, проблеми, перспективи» (м. Київ, 2017 р.), «Напрями та сучасні чинники розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти» (м. Запоріжжя, 2017 р.), «Сучасні можливості забезпечення соціально-

економічного розвитку країн» (м. Ужгород, 2017 р.), «Модернізація економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи» (м. Дніпро, 2017 р.), «Україна та світ у новій економічній реальності» (м. Київ, 2017 р.), «Стратегічні орієнтири розвитку економіки України» (м. Одеса, 2017 р.), «Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри» (м. Київ, 2017 р.), «Національна економіка України в умовах європейської інтеграції» (м. Дніпро, 2017 р.), «Процеси економічної дезінтеграції в сучасному світовому господарстві» (м. Київ, 2017 р.), «Реалізація політики модернізації економіки в умовах державно-приватного партнерства» (м. Запоріжжя, 2017 р.), «Актуальні проблеми економіки та менеджменту» (м. Запоріжжя, 2017 р.), «Інноваційно-інвестиційні проблеми розвитку економіки України» (м. Київ, 2017 р.), «Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір» (м. Маріуполь, 2017 р.), «Глобальний економічний простір: детермінанти розвитку» (м. Миколаїв, 2017 р.), «Вдосконалення економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 2018 р.), «Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи» (м. Ужгород, 2018 р.), «Розвиток сучасних міжнародних економічних відносин: фінансово-економічні та соціальні чинники» (м. Одеса, 2018 р.), «Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю» (м. Київ, 2018 р.), «Розвиток економіки та управління на світовому, державному та регіональному рівнях» (м. Київ, 2018 р.), «Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни: світовий досвід та вітчизняні реалії» (м. Дніпро, 2018 р.), «Сучасні напрямки розвитку ринкової економіки на засадах конкурентоспроможності, інноваційності та сталості» (м. Запоріжжя, 2018 р.), «Міждисциплінарність у міжнародних відносинах: теорія, методологія, практика» (м. Київ, 2018 р.), «Економічний націоналізм» (м. Івано-Франківськ, 2018 р.), «Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти» (м. Київ, 2018 р.), «Економічні санкції у світовому господарстві: теорія і практика застосування» (м. Київ, 2018 р.), «Статистика в Україні та світі» (м. Київ, 2018 р.), «Економічний націоналізм та соціальна справедливість»

(м. Київ, 2019 р.), «Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю» (м. Київ, 2019 р.).

В опублікованих працях розкрито основні результати дослідження і його наукову новизну. Це дозволяє стверджувати, що висновки і пропозиції, запропоновані у дисертаційній роботі, є апробованими.

Наукове та практичне значення одержаних результатів

Наукова цінність результатів проведеного дослідження полягає в тому, що викладені положення дозволяють сформулювати теоретичну і прикладну основу для удосконалення методології ідентифікації сукупності принципів, правил та інструментів захисного, стимулюючого, дискримінаційного та рестрикційного характеру, що реалізується на мега-, мета-, макро- і мезорівнях міжнародної економічної політики, а відтак визначити неопротекціонізм як інструмент регуляторної конкуренції.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що запропоновані теоретико-методологічні положення, науково-практичні рекомендації та висновки можуть бути використані для формування і реалізації міжнародної економічної політики держави у сферах міжнародної торгівлі, міжнародних фінансів, міжнародної науково-технічної й технологічної співпраці, міжнародних валютно-фінансових та валютних відносин, міжнародної інформації та інших. Практична цінність отриманих результатів підтверджується довідками про їх впровадження в діяльність Комітету з питань промислової політики та підприємництва Верховної Ради України під час опрацювання відповідних законопроектів (довідка № 04-30/28-87/40772 від 28.02.2019 р.); Антимонопольного комітету України (довідка № 200-29/01-3613 від 18.03.2019 р.); ДУ «Офіс з просування експорту України» при розробці інформаційних матеріалів та заходів з підтримки експорту на регіональному рівні (довідка № 119 від 01.04.2019 р.); Міністерства інфраструктури України при підготовці «Національної транспортної стратегії України 2030» (довідка № 356-67/01-4223 від 25.04.2019 р.); Департаменту економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (довідка № 3032-06/18165-07 від 26.04.2019); Департаменту

стратегії та європейської інтеграції Міністерства екології та природних ресурсів України (довідка № 251/10-02 від 08.05.2019 р.); Ради національної безпеки і оборони України (довідка № 680/14-04/2-19 від 10.05.2019 р.); ГО «Українська асоціація Римського клубу» (довідка № 01-28 від 28.02.2019 р.); Київського міжнародного економічного форуму (довідка № 1303/19 від 13.03.2019 р.); Департаменту інноваційного розвитку Дніпровської міської ради.

Результати дисертаційної роботи використовуються в науково-дослідній роботі кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Національної академії статистики, обліку та аудиту Державної служби статистики України, яка ведеться за темою «Проблеми відновлення світової економіки в умовах глобальної нестабільності» (номер держреєстрації 0115U000385) (довідка № 434 від 10.04.2019 р.); в навчальному процесі Маріупольського державного університету при розробці навчально-методичного забезпечення дисциплін бакалаврського («Міжнародна економіка») та магістерського рівнів («Глобалізація і регіональний економічний розвиток») (довідка № 01-32/509 від 11.04.2019 р.); ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» при підготовці навчально-методичних матеріалів та викладанні дисциплін «Міжнародна економіка», «Міжнародна економічна діяльність», «Міжнародний бізнес» (довідка № 37-01-99 від 25.04.2019 р.).

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Структура дисертації є збалансованою. Робота виконана у науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності. За обсягом, змістом, структурою, повнотою викладу результатів, оформленням вона відповідає встановленим вимогам.

У авторефераті дисертації з достатньою повнотою та логічною послідовністю відображено зміст дисертації, розкрито основні результати, одержані в процесі дослідження, ступінь новизни розробок, висновки та рекомендації. Структура і зміст

автореферату відповідають вимогам нормативних документів.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи

Позитивно оцінюючи рівень розробки наукових і методичних положень, обґрунтованість висновків і пропозицій, необхідно зазначити дискусійний характер деяких питань:

1. З огляду на зростаючу зацікавленість країн у відстоюванні власних економічних інтересів шляхом застосування елементів політики протекціонізму та скорочення можливостей їх використання у зв'язку з наявністю міжурядових угод, норм та принципів СОТ, усе більше країн вдається до модифікації інструментів протекціонізму з урахуванням власних економічних інтересів та можливостей, створюючи новий клас торгівельних бар'єрів – прихованого протекціонізму (сс.137-139). Використовуючи різноманітні інструменти у вигляді інституційних бар'єрів, країни мають можливість впливати на всі сфери світового господарства. Враховуючи, що автором було визнано легітимацію як новітній принцип здійснення міжнародної економічної політики (с. 41; сс. 304-305), вважаємо за доцільним, аби інституційний неопротекціонізм набув у роботі автора більш виразного звучання, зокрема, шляхом виокремлення його форм проявів у кожному із запропонованих типів й підтипів неопротекціонізму з відповідним виокремлення інститутів та необхідного інституційного забезпечення для реалізації принципів, правил та інструментів захисного, стимулюючого, дискримінаційного та рестрикційного характеру, що реалізується на мега-, мета-, макро- і мезорівнях міжнародної економічної політики (сс.157-186).

2. Серед країн, що використовують найбільшу кількість інституційних бар'єрів та активно сприяють політиці прихованого протекціонізму, є найбільш розвинені країни світу, що мають значні розміри внутрішнього ринку, серед них ринки ЄС, США, Китаю, Індії та ін. (сс. 245-265). Провідні позиції у використанні інструментів прихованого протекціонізму у вигляді інституційних бар'єрів для перешкоджання вільному доступу товарів та послуг на власні ринки належать ЄС, відтак за формального домінування та підтримання принципів «laissez-faire» розвинутими країнами відбувається підміна понять. Дисертаційне дослідження не містить аналіз Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної

торгівлі між Україною та ЄС як на предмет наявного в ній інституційного інструментарію запобігання потенційним проявам прихованого протекціонізму, так і на предмет існування стримуючих до використання стимулюючих заходів регуляторної політики механізмів.

3. Основними чинниками формування сучасної міжнародної економічної політики є: національні економічні інтереси як сукупність інтересів різних соціальних класів і груп; зовнішні (процес глобалізації економіки) і внутрішні (особливості економічного розвитку країни) передумови здійснення економічної політики; інститути різного рівня (національні, міжнаціональні, наднаціональні і глобальні), що беруть участь в реалізації того або іншого напрямку економічної політики; система поставлених цілей: політичних, економічних, інституційних тощо; різноманітні механізми реалізації: від нормативно-правових і організаційних до ринкових; і, нарешті, інструменти, що використовуються. Запропоноване визначення міжнародної економічної політики (сс. 157-158), яка досліджувалась дисертантом в нерозривній єдності економічної й політичної практики держав з методологічним інструментарієм міжнародної політичної економії (сс. 50-51; сс. 84-101; сс. 107-110), могло б більш рельєфно відобразити всі детермінанти її формування, які знайшли відображення в тексті дисертаційної роботи (п. 3.1). Це дозволило б автору відобразити в пунктах новизни не лише визначення «неопротекціонізму», але й власне «міжнародної економічної політики», винесеної в назву наукового дослідження.

4. В ринкових умовах конкуренція може підсилюватись під впливом чисельних факторів. Втім у випадку використання методів несправедливої конкуренції, яку автор розглядав крізь призму продукуваних нею ринкових викривлень та дисбалансів (сс. 233-240), все більше компаній формують запит на закони для захисту свого ринку, обґрунтовуючи це неправомірністю дій контрагентів. В сучасних умовах одним із варіантів використання методів недобросовісної конкуренції виступає незаконне використання авторських прав. З огляду на зазначене, в дисертаційній роботі автору слід було б приділити більше уваги розгляду проблеми захисту нематеріальних активів водночас як своєрідному інструменту збереження існуючих конкурентних переваг компаній, так і важливому фактору, що впливає на формування інвестиційного клімату, а відтак сприяє набуттю країною нових порівняльних переваг.

5. Погоджуючись із запропонованим автором підходом до типологізації неопротекціонізму з виокремленням, зокрема, таких його підтипів, як соціального та міграційного (сс. 159-160; с. 171), вважаємо, що форми прояву останніх, а також виокремлення їх спільних та відмінних рис, могли б отримати більш ґрунтовного аналізу, з огляду на виклики, що стоять перед Україною в площині ревізії її міграційної політики, зумовленої міграційною кризою.

6. Одним із способів реалізації інституційного неопротекціонізму автором справедливо виокремлюється політика «гонка по низхідній», яка інтерпретується ним як регуляторна конкуренція між державами з приводу того, хто перший зможе дерегулювати своє бізнес-середовище та /або знизити податки, щоб залучити до себе іноземні інвестиції (с. 170). Найгіршим проявом цього феномену, на думку автора, є скасування трудових стандартів та екологічних стандартів, що має широкомасштабні наслідки для всього населення країни, що проводить таку політику. Водночас, в дисертації здебільшого зроблено акцент на аналізі механізмів реалізації такої політики крізь призму екологічного неопротекціонізму (сс. 175-177), що повністю відповідає авторському визначенню даної політики. Натомість соціальний неопротекціонізм, що реалізується за принципом політики «гонки по низхідній», не набув належного розкриття, втім у випадку врахування особливостей реалізації останньої у соціальній сфері, це дозволило б автору доповнити запропоноване визначення, додавши йому нового змістовного звучання.

Загалом, наведені зауваження не знижують наукової та практичної цінності проведеного Панченком Володимиром Григоровичем дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок

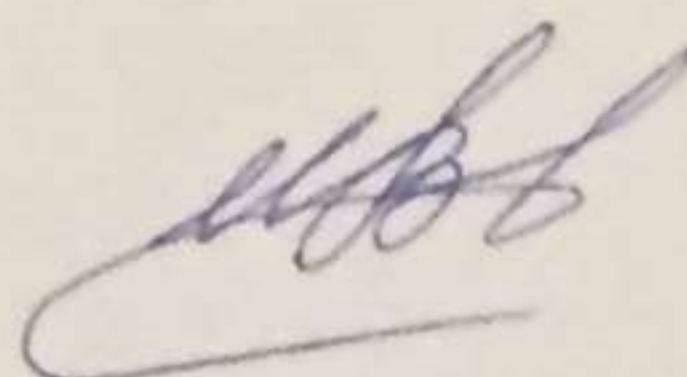
Дисертаційна робота Панченка Володимира Григоровича на тему «Неопротекціонізм в міжнародній економічній політиці» за змістом матеріалу, науковою новизною, рівнем їх обґрунтованості й достовірності, а також за теоретичною і практичною значущістю висновків і рекомендацій відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Обрану тему розкрито, мету досягнуто повністю, завдання роботи виконано.

Тематика та зміст роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

На підставі проведеного аналізу доцільно зробити висновок, що дисертаційна робота «Неопротекціонізм в міжнародній економічній політиці» відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її автор – Панченко Володимир Григорович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародного маркетингу
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

I.V. Тараненко

